

הרה"ג ר'
פנחס פרידמן

הגילוי הנפלא של הרה"ק מראזדאל ז"ע ג' פעמים אות עי"ן ב"שמע ישראל" ו"ברוך שם" כנגד: "הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה"

אולם ב' עיני"ן בפסוק "ברוך שם" בתיבות לעול"ם וע"ד, הן כנגד ב' הסתכלות אחרות של עקביא בן מהללאל, האות עי"ן בתיבת לעול"ם היא רמז על הסתכלות האדם באופן ביאתו "לעולם" - "מאין באת", ואילו האות עי"ן בתיבת וע"ד שהיא מלשון "התועדות" הוא רמז על ההסתכלות בעיני שכלו: "לאן אתה הולך", למקום התועדות של כל בני אדם, ככתוב (בראשית ג יט): "כי עפר אתה ואל עפר תשוב". אלו תוכן דבריו הקדושים בתוספת ביאור.

יחודא עלאה "שמע ישראל" יחודא תתאה "ברוך שם"

יומתק לבאר בזה בדרך עבודה מה שמבואר בספרים הקדושים, ומקור הדבר בזה הקדוש (פרשת בראשית יח): כי פסוק היחוד "שמע ישראל" נקרא "יחודא עלאה", ואילו פסוק היחוד "ברוך שם" נקרא "יחודא תתאה", ובלשון קדשו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד יחודא דלתתא, יחודא עלאה שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, דא לקביל דא".

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי כאשר נתבונן בשלושת ההסתכלויות שהזכיר עקביא בן מהללאל נראה, כי הסתכלות אחת היא כלפי מעלה להקב"ה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", לעומת שתי ההסתכלויות האחרות שהן כלפי מטה בדברים חומריים וארציים: "מאין באת, מטיפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רימה ותולעה".

הנה כי כן פסוק "שמע ישראל" נקרא "יחודא עלאה", כי האות עי"ן בפסוק זה רומזת על הסתכלות האדם כלפי מעלה אל הקב"ה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", אשר בכך מייחד האדם את מחשבתו עם הקב"ה בבחינת "יחודא עלאה". אבל פסוק "ברוך שם" נקרא "יחודא תתאה", כי ב' פעמים אות עי"ן בפסוק זה הן כנגד שתי ההסתכלויות: "מאין באת, מטיפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רימה ותולעה", אשר בכך מייחד האדם את מחשבתו עם ענינים ארציים בבחינת "יחודא תתאה".

ויש להוסיף בזה פרפרת כי כאשר נתבונן בשני הפסוקים: "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם", אשר מהם למדו חכמינו ז"ל שיעקב אבינו תיקן לומר "שמע ישראל" ו"ברוך שם", נראה כי בדברים שאמר יעקב הזכיר ג' פעמים אות עי"ן - "הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם", לרמז על ג' פעמים אות עי"ן שנזכרו בשני פסוקי היחוד "שמע ישראל" ו"ברוך שם".

לאדם הראשון היתה רק הסתכלות אחת

בדרך זו במסילה נעלה לבאר הטעם שאמר משה רבינו רק הפסוק: "שמע ישראל", ואילו יעקב אבינו הוסיף לומר גם "ברוך שם", כי כאשר נתבונן במצבו של אדם הראשון לפני חטא עץ הדעת, כאשר עדיין לא נגזרה עליו מיתה, ככתוב

והנה הגם שאין לנו השגה בשיח סוד שרפי קודש בין יעקב אבינו לבניו השבטים הקדושים, עם כל זאת כדרכה של תורה ראוי להתבונן: א) מה ראה יעקב אבינו לומר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ואילו משה רבינו נותן התורה אמר רק "שמע ישראל" ולא אמר "ברוך שם". ב) מהו הענין שתיקנו חכמינו ז"ל לומר "ברוך שם" בחשאי מחמת הבושה, כמשל בת המלך שהריחה ציקי קדירה ועבדיה מביאים לה בחשאי, וצריך ביאור איזו בושה יש באמירת "ברוך שם" עד שצריך לאומרו בחשאי.

ג' פעמים אות עי"ן בשמע ישראל וברוך שם

אל ה' ויאר לנו לומר ביאור חדש, על פי מה שכתב בספר "עמוד התורה" להמקובל האלקי רבי יהודה צבי מראזדאל חתנו של הרה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב ז"ע (מאמר היחוד פרק ג), כי בשני פסוקי היחוד "שמע ישראל" ו"ברוך שם" ישנן ג' פעמים אות עי"ן - פעם אחת בפסוק "שמע ישראל" בתיבת "שמע", ושתי פעמים בפסוק "ברוך שם" בשתי תיבות "לעולם ועד". וכתב שם לבאר ענין זה בשבעים אופנים [כמספר אות עי"ן בדרך פרד"ס].

והנה מה שביאר ענין זה (שם אופן א) בדרך עבודה השווה לכל נפש, על פי מה ששנינו במשנה (אבות פ"ג מ"א):

"עקביא בן מהללאל אומר, הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, מאין באת, מטיפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רימה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

מעתה לא נפלאת היא לומר, כי זהו ביאור ג' פעמים אות עי"ן שנזכרו בשני פסוקי היחוד, כי אות עי"ן היא רמז על הסתכלות אדם בעיניו, ומאחר שצריך להסתכל בשלשה דברים כדי שלא יבוא לדבר עבירה, הנה נזכרו כנגדם ג' פעמים אות עי"ן בשני פסוקי היחוד, כנגד ג' מיני הסתכלות שמונעים את האדם מדבר עבירה ומקרבים אותו לה'.

בדרך זו הוא ממשיך לבאר אופן התחלקות ג' העיני"ן בשני פסוקי היחוד, על פי המבואר בתיקוני זוהר (תיקון מט פה:), כי שמ"ע הוא ראשי תיבות (ישעיה מ כו): ש'או מ'רום ע'יניכם. ומבואר שם עוד כי בפסוק "שמע ישראל" ישנן ג' אותיות כמספר מ"י, לרמז על המשך הכתוב (שם): "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה" - מ"י דייקא".

לפי זה יש לומר כי אות עי"ן בתיבת שמ"ע שהיא נוטריקון ש'או מ'רום ע'יניכם, היא רמז על ההסתכלות בעין כלפי מעלה לה' בבחינת: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", ולכן יש בפסוק "שמע ישראל" ג' אותיות כמספר מ"י, לרמז שיסתכל בעיניו: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון".

בפרשתנו פרשת ויחי אנו למדים על דברי הפרידה, שהשמייע יעקב אבינו לשנים עשר בניו ראשי השבטים הקדושים לפני פטירתו (מט א): "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר, האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם".

חכמינו ז"ל מגלים לנו כי במעמד זה טרם פטירתו, הניח יעקב אבינו את היסוד הקדוש לכלל ישראל עד סוף כל הדורות, לקרוא בכל יום קריאת שמע ערבית ושחרית כמבואר במדרש (ב"ר צח ג):

"הקבצו ושמעו בני יעקב. מכאן זכו ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם, קרא לשנים עשר בניו, אמר להם שמעו אל ישראל שבשמים אביכם, שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה. אמרו לו, שמע ישראל אבינו, כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה, כך אין בלבנו מחלוקת, אלא ה' אלקינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר, ברוך שם כבוד מלכות לעולם ועד... הדא הוא שישיראל משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים, שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה, אותו דבר שצויתנו עדיין הוא נוהג בנו, ה' אלקינו ה' אחד".

מאמר זה מצינו גם בגמרא, אך בתוספת דברים שיח סוד שהיה בין יעקב אבינו לבניו השבטים הקדושים, וכך שנינו בגמרא (פסחים נו.):

"אמר רבי שמעון בן לקיש, ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם, ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלוש יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ושמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

אמרי רבנו היכי נעביד [איך נעשה], נאמר והו' [אם נאמר ברוך שם כבוד מלכותו, הרי' לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו] הרי' אמרו יעקב, התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. אמרי דבי רבי אמי, משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה [מיני מתיקה], אם תאמר [שהיא רוצה אותם] יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא לה בחשאי".

יש לציין כי הרמב"ם בספרו "יד החזקה" שהוא בעיקר ספר הלכה מצא לנכון להזכיר אגדה זו (הלכות קריאת שמע פ"א ה"ד):

"הקורא קריאת שמע, כשהוא גומר פסוק ראשון אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד... ולמה קורין כן, מסורת היא בידינו שבשעה שקיבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, ציום וזרזם על יחוד השם ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו, ושאל אותם ואמר להם, בני שמא יש בכם פסולת מי שאינו עומד עמי ביחוד השם... ענו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, כלומר שמע ממנו אבינו ישראל ה' אלקינו ה' אחד, פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח ששבחו בו ישראל הזקן אחר פסוק זה".

הרה"ק מראזדאל: ב"שמע ישראל" יש עי"ן אחת כנגד ההסתכלות: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון"

בפסוק "ברוך שם" יש ב' פעמים אות עי"ן, כנגד ב' הסתכלויות בעין על: "מאין באת ולאן אתה הולך"

"שמע ישראל" נקרא יחודא עלאה, כי היחוד הוא כלפי מעלה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון"

"ברוך שם" נקרא יחודא תתאה, כי היחוד הוא כלפי מטה בענינים ארציים: "מאין באת ולאן אתה הולך"

משה רבינו אמר: "שמע ישראל", כי צדיקים מסתכלים רק כלפי מעלה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון"

יעקב אבינו הוסיף "ברוך שם", כי רוב בני אדם צריכים גם ב' הסתכלויות: "מאין באת ולאן אתה הולך"

יעקב אבינו גלגול אדם הראשון תיקן "שמע ישראל", לתקן מה שלא הסתכל אדם הראשון בעי"ן של "שמע"

אדם הראשון מסר לדוד המלך ע' שנה, כדי שיתקן לו מה שפגם באות ע' של "שמע ישראל" בחטא עץ הדעת

(בראשית ב ז): "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות", נראה כי מכל שלושת ההסתכלויות הנ"ל, לא היתה לו רק הסתכלות אחת: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון".

הא כיצד, הנה מאחר שהיה יצור כפוי של הקב"ה לא היה שייך אצלו ההסתכלות של: "מאין באת מטיפה סרוחה", ומאחר שבשעת הציווי עדיין לא נגזרה עליו מיתה, ומעולם לא ראה כי הרימה והתולעה שולטות באדם מת, לא היתה לו גם ההסתכלות של: "לאן אתה הולך, למקום עפר רימה ותולעה". נשארה אצלו רק הסתכלות אחת: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", שהרי ברור שגם אם היה חי לעולם, היה צריך לתת דין וחשבון לפני מלכי הקב"ה.

ונראה להביא ראיה ברורה כי אם אדם הראשון היה חי לעולם, לא היה יכול לצייר לעצמו את יום המיתה אף שהוזהר על כך (בראשית ב ז): "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות", ממה שכתב ה"פנים יפות" (פרשת בראשית ד"ה ואכל וחי לעולם) לפרש הטעם שגזר הקב"ה מיתה על אדם הראשון וכל הנשמות שהיו כלולים בו רק אחרי חטא עץ הדעת, כי לפני החטא היה מסוגל לקיים רצון ה' גם בלי הזכרת יום המיתה.

אולם אחרי שאכל מעץ הדעת ונכנס בו ובכל הנבראים יצר הרע, כמו שפירש רש"י (בראשית ב כה): "לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ, ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע", אי אפשר להכניע את היצר רק על ידי הזכרת יום המיתה, על כן היה צריך למות בפועל כדי שיוכל לצייר לעצמו יום המיתה, כי אינה דומה שמיעה על המיתה מראיית המיתה בפועל ממש עכדה"ק.

נמצא לפי זה כי אחרי חטא עץ הדעת ניתוספו לאדם וזרעו ב' הסתכלויות: "מאין באת ולאן אתה הולך". ויש לומר כי זהו רמז הכתוב אחרי חטא עץ הדעת (בראשית ז ג): "ותפקחנה עיניו שניהם וידעו כי עירומים הם" - "עיני שניהם" דייקא, שנפקחו להם ב' פעמים אות עיניו מפסוק "ברוך שם", כי מעתה הם צריכים להסתכל גם על: "מאין באת ולאן אתה הולך". [ויש לומר כי ענין זה רמז בשם עץ הדעת שיש בו ב' פעמים אות עיניו].

צדיקים הם בבחינת אדם הראשון קודם החטא

אמנם ראוי לדעת כי ישנם צדיקים גדולים, שהם בבחינת אדם הראשון קודם החטא, בהיותם מסוגלים להתגבר על היצר גם בלי הזכרת יום המיתה, כמו שכתב ה"חתם סופר" (פרשת כי תבוא דף קיב ד"ה ונתתן הא') בשם מורו ורבו בעל הפלאה ז"ע, לפרש מה שאמר יצחק אבינו (בראשית כז ב): "הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי", שכל ימי חייו לא היה צריך להתגבר על היצר על ידי הזכרת יום המיתה, ובלשון קדשו: "הצדיקים קדושי עליונים אינם צריכים לזכור יום המיתה, כמו שכתב מורי הגאון בהפלאה על פסוק הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי, פירוש לא הוצרכתי לזכור יום מותי".

והביאור בזה כי הצדיקים בגודל דביקותם בה', די להם להתגבר על היצר על ידי ההסתכלות כלפי מעלה ביחודא עלאה, בבחינת: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", ואינם צריכים להסתכל כלפי מטה בענינים ארציים של יום המיתה ושל "מאין באת". וזהו שאמר דוד המלך (תהלים טז ח): "שוייתי ה' לנגדי תמיד", וביאר הפוסק הגדול הרמ"א הכוונה בזה בהלכה הראשונה שהזכיר בשלחן ערוך (או"ח סימן א סעיף א) בלשון קדשו:

"שוייתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיביתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרובי כדבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו, שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלוא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השם יתברך ובושתו ממנו תמיד".

הרי לנו דברים ברורים, כי מעלת הצדיקים ההולכים לפני האלקים היא לקיים: "שוייתי ה' לנגדי תמיד", על ידי שמתבוננים תמיד שהם עומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה הרואה במעשיהם, ועל ידי זה נופלת עליהם היראה וההכנעה שלא יחטאו, והרי זה ממש בבחינת יחודא עלאה להסתכל כלפי מעלה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון".

מעתה יש לומר כי מטעם זה הזכיר משה רבינו בתורה רק פסוק: "שמע ישראל", שיש בו אות עיניו אחת בתיבת שמ"ע, כדי ללמדנו כי איש ישראל צריך להשתוקק להגיע למדרגות הצדיקים ואנשי מעלה, שהתגברו על היצר ועבדו את ה' על ידי הסתכלות בעין כלפי מעלה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", אשר ענין זה נרמז בתיבת שמ"ע - שא"ו מ'רום ע'יניכם.

יעקב אבינו הוסיף ב' עצות של יחודא תתאה

בדרך זו נמשיך לבאר מה שהוסיף יעקב אבינו יחודא תתאה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כי כאשר ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, הבין מזה שעתידיים ישראל להיות בגלות הרבה שנים, לכן אין הקב"ה חפץ שיגלה לישראל את הקץ כדי שלא יפלו בתהום היאוש, ומזה השכיל להבין שבאורך הגלות המר לא כל אחד הוא בבחינת: "מעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים", להסתכל רק כלפי מעלה בבחינת "יחודא עלאה" של "שמע ישראל".

לכן הוסיף לומר יחודא תתאה של "ברוך שם", שזכרו בהם עוד ב' פעמים אות עיניו ב"לעולם ועד", ללמדנו כי כדי להימנע מלבוא לידי עבירה, צריך להוסיף עוד שתי הסתכלויות כלפי מטה הרמוזות ב"לעולם ועד" - "לעולם" להתבונן בדרך ביאתו לעולם: "מאין באת, מטיפה סרוחה", ובתיבת "ועד" להתבונן שהוא עתיד להגיע לבית מועד לכל חי: "ולאן אתה הולך, למקום עפר רימה ותולעה".

הנה כי כן יאיר לנו להבין דברי חכמינו ז"ל שגילו לנו שיח סוד שרפי קודש בין יעקב ובניו השבטים: "ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמוא חס ושלוש יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו". כלומר שחשש אולי יש פסול בבניו שחטאו כי לא התבוננו בדברים המונעים את האדם מלבוא לידי עבירה.

"אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד". כלומר כמו שאתה אבינו הנך במעלות הצדיקים שאין בלבך "אלא אחד", כי אתה מסתכל תמיד כלפי מעלה בבחינת: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", כך גם אנו "אין בלבנו אלא אחד", שזכינו להתגבר על היצר על ידי ההסתכלות כלפי מעלה.

וכאשר ראה יעקב שהם צדיקים הבין מזה, כי מה שנסתלקה ממנו שכינה הוא כדי

שלא יגלה לבניו את הקץ, כי מחמת אריכות הגלות הם עלולים ליפול בתהום היאוש, ומזה הבין גם כי בגלות המר לא כל אחד יהיה במעלות הצדיקים, להתגבר על היצר רק על ידי הסתכלות כלפי מעלה בבחינת "יחודא עלאה", על כן "באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כדי שישתמשו ישראל בגלות גם עם שתי ההסתכלויות שבפסוק "ברוך שם".

על כך ממשיך הגמרא: "אמרי רבן היכי נעביד, נאמרוהו לא אמרו משה רבינו", כלומר מאחר שמשה רבינו לא אמר "ברוך שם", כי ביקש ללמדנו שצריך לעבוד את ה' כאדם הראשון קודם החטא, על ידי ההסתכלות כלפי מעלה בבחינת "יחודא עלאה", כנרמז בתיבת שמ"ע - שא"ו מ'רום ע'יניכם, אם כן איך נאמר "ברוך שם" שהוא בבחינת יחודא תתאה, לא נאמרוהו, אמרו יעקב, ומוכח מזה שצריך להשתמש בכל שלושת ההסתכלויות כדי להתגבר על היצר.

"התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי", כדי ללמדנו כי באמת היינו צריכים להשתדל להיות במעלות צדיקים כאדם הראשון לפני החטא שמסתכלים רק כלפי מעלה, אולם מאחר שבגלות קשה להתגבר על היצר רק ביחודא עלאה, על כן יוסיף עוד שתי ההסתכלויות של יחודא תתאה "ברוך שם", אולם תקנו לומר אותו בחשאי מחמת הבושה, שאנו צריכים לאמרו מחמת החטא של עץ הדעת, כמשל הבת מלך שעבדיה מביאים לה בחשאי.

חביבים עלי הערת חתני הרה"ג רבי משה אריה שטעסיל שליט"א, שהוסיף לבאר בזה מנהג ישראל תורה לכסות את העינים בפסוק "שמע ישראל", והמקור לכך בשלחן ערוך (או"ח סימן סא סעיף ה): "נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכויו". וכתב על זה ב"שערי תשובה" (שם אות ג): "ומה שכתב בשלחן ערוך על פניהם רצונו לומר על העינים, וכן כתב בפרי עץ חיים (לרבינו האריז"ל שער הק"ש פ"ח) יסגור עיניו בידו הימנית".

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי שתי העינים החומריים הם רמז על שתי ההסתכלויות של "מאין באת ולאן אתה הולך", אולם מאחר שבקריאת הפסוק הראשון "שמע ישראל", צריך להביט בעין השכלי הרוחני לייחד מחשבתו כלפי מעלה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", על כן מכסים את שתי העינים החומריים כדי לייחד את עיני השכל אל ה' והדברים מתוקים.

יעקב אבינו תיקונו של אדם הראשון

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מעט מזעיר, מדוע תיקן דוקא יעקב אבינו לכל ישראל יחודא עלאה: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ועוד הוסיף לן מדיליה יחודא תתאה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", אשר כפי המבואר יש בהם ג' פעמים אות עיניו כנגד ג' ההסתכלות של יעקב אבינו בן מהללאל.

נקדים מה שאמר יעקב לפרעה (בראשית מז ט): "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה, מעט ורעים היו ימי שני חיי". וביאר רבינו האריז"ל ב"שער הפסוקים" (פרשת ויגש) על פי המבואר בזהו הקדוש (פרשת בראשית לה): כי יעקב אבינו היה תיקונו של אדם הראשון: "דהא יעקב דוגמא דאדם הראשון הוה דיעקב שופריה דאדם הראשון הוה". ועל זה רמזו חז"ל באמנם

(ב"מ פד): "שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון".

והנה שנינו בגמרא (עירובין יח): "אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו, ישב בתענית מאה ושלשים שנה, ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה, והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה". לכן גם יעקב שהיה תיקונו של אדם הראשון היה לו צער גדול מאה ושלשים שנים הראשונות מימי חייו, וזהו שאמר: "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה, מעט ורעים היו ימי שני חיי" עכדה"ק.

מעתה מבואר מדוע דוקא יעקב אבינו תיקן לומר קריאת שמע: "שמע ישראל", כי בהיותו שופריה ותיקונו של אדם הראשון, שהיה צריך להתגבר על היצר על ידי ההסתכלות כלפי מעלה, תיקן לכל ישראל שהיו כלולים באדם הראשון בעת החטא, שיקראו "שמע ישראל" ויקבלו על עצמם עול מלכות שמים להסתכל כלפי מעלה.

אולם מאחר שלא כל אחד מסוגל להתגבר על היצר רק בעיניו אחת של יחודא עלאה, לכן הוסיף לומר יחודא תתאה של "ברוך שם" שזכרו בו עוד ב' פעמים אות עיניו, לרמז שצריך להסתכל גם בשני הדברים של: "מאין באת ולאן אתה הולך", והמסתכל בשלשה דברים אלו מובטח לו שלא יחטא.

ק"ל שנה כמספר עיניו

חשבתי דרכי לאוהבי רמזו לבאר בדרך רמז, הטעם שסייף אדם הראשון את עצמו דוקא ק"ל שנה, לפי מה שנתבאר כי אדם הראשון היה צריך להילחם עם הנחש שלא ליפול ברשתו, על ידי שיסתכל באות עיניו של "שמע ישראל", שהוא יחודא עלאה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". נמצא כי על ידי שלא הסתכל וחטא בעץ הדעת פגם באות עיניו, על כן כדי לכפר על כך סיגף את עצמו ק"ל שנה כמספר עיניו.

ויש להוסיף תבלין כי מטעם זה סיגף עצמו בג' מיני סיגופים ק"ל שנה: "ישב בתענית מאה ושלשים שנה, ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה, והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה", כי על ידי שאכל מעץ הדעת ונכנס בו יצר הרע, הוכרחו כל הנבראים להסתכל בשלשה דברים של עקביא בן מהללאל, המכוונים כנגד ג' פעמים אות עיניו שיש ב"שמע ישראל" ו"ברוך שם", על כן סיגף עצמו ק"ל שנה בג' מיני סיגופים לכפר על ג' פעמים עיניו.

יומתק לבאר בזה מאמר דוד המלך: "שוייתי ה' לנגדי תמיד", וביארנו הכוונה בזה כי בגודל קדושתו היה בבחינת אדם הראשון לפני החטא, שהתגבר על היצר רק בהסתכלות אחת כלפי מעלה: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". לפי האמור יש להוסיף על פי המבואר במדרש (במדב"ר יד יב): "שבעים שקל בשקל הקודש, כנגד ע' שנה שחיסר אדם משנותיו ונתן לדוד בן ישי". וביאר האריז"ל ב"ספר הליקוטים" (פרשת האזינו) הטעם שמסר לו אדם הראשון שבעים שנה משום שהיה גלגולו, וצריך ביאור מה שמסר לו דוקא שבעים שנה.

אך לפי האמור יש לומר כי היות שאדם הראשון פגם באות ע' של שמ"ע, על ידי שלא הסתכל כלפי מעלה להתגבר על הנחש הקדמוני, לכן מסר לדוד המלך שבעים שנה משנותיו כמספר ע', כדי שיתקן את הפגם של אדם הראשון באות ע'. אמור מעתה כי זהו שאמר דוד המלך לגולל אדם הראשון: "שוייתי ה' לנגדי תמיד", הסתכלתי תמיד כלפי מעלה כדי לתקן בכך הפגם של אדם הראשון, שלא השתמש באות ע' של שמ"ע להתגבר על הנחש הקדמוני בהסתכלות זו.